

บทที่ 5

เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของกลุ่มเด็กบีม

การเข้ามาสู่สังคมเมืองของกลุ่มเด็กบีม ทำให้ต้องพบเจอสิ่งใหม่ๆ มากมาย กระบวนการเรียนรู้ และปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ นอกจากอาศัยการสื่อสารมวลชนแล้ว ส่วนหนึ่งยังต้องอาศัยเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล จึงจะทำให้กระบวนการเรียนรู้และปรับตัวเป็นไปได้อย่างราบรื่นยิ่งขึ้น

บุคคลที่เด็กบีมได้พบปะและติดต่อสื่อสารด้วยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มคนที่รู้จักกันที่บ้านในต่างจังหวัด ได้แก่ ญาติพี่น้อง เพื่อนวัยเดียวกัน และเพื่อนบ้าน (หรือมักเรียกว่า คนบ้านเดียวกัน)
2. กลุ่มคนที่รู้จักกันในกรุงเทพฯ ได้แก่ พนักงานในบีม (แคชเชียร์ เสมียน ช่าง พนักงานล้างอัดฉีด พนักงานรักษาความปลอดภัย และเด็กบีมด้วยกัน) ผู้จัดการบีม เจ้าของบริษัท ลูกค้า เพื่อนที่เพิ่งรู้จักกันในกรุงเทพฯ เพื่อนบ้านที่พักอาศัยอยู่ใกล้กัน และคนอื่นๆ ที่พบอยู่ทั่วไป เช่น แม่ค้าขายอาหาร เจ้าของร้านขายหนังสือ

คำที่ใช้เรียกบุคคลต่างๆ ช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ของเด็กบีมกับบุคคลทั้งสองกลุ่มในสองสังคม กล่าวคือ ในสังคมชนบท ผู้คนจะมีความผูกพันกัน ใกล้ชิด และมีความรู้สึกว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมสูง ต่างจากในสังคมเมือง ที่ผู้คนจะผูกพันกันอย่างหลวมๆ และติดต่อสื่อสารกันโดยยึดสถานภาพทางสังคมเป็นสำคัญ ดังเช่นที่เด็กบีมส่วนใหญ่เล่าให้ฟังถึงความแตกต่างระหว่างคนที่บ้าน กับคนที่กรุงเทพฯ คือ คนที่บ้านดูแลกัน ไม่มีเงินก็ช่วยกัน ขออะไรก็ได้ ไปไหนก็รู้จักกัน ส่วนคนกรุงเทพฯ ตัวใครตัวมัน เห็นแก่ตัว ไม่จริงใจ ถ้าไม่มีเงินก็ดูถูก ผู้คนก็ไม่ค่อยรู้จักกัน

แต่ถึงแม้จะมีทัศนคติในแง่ลบต่อ “คนกรุงเทพฯ” มากเพียงใด เด็กบีมก็ยังคงต้องใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ ปะปนอยู่กับคนกรุงเทพฯ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ประโยชน์ที่ได้จากการติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่างๆ แบ่งได้เป็นด้านชีวิตความเป็นอยู่ และด้านจิตใจ ด้านชีวิตความเป็นอยู่นั้นมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการพึ่งพาอาศัยกันทั้งด้านที่พัก และข้าวของเครื่องใช้ ส่วนด้านจิตใจนั้นมีกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ที่ช่วยลดความตึงเครียดจากการใช้ชีวิตในสังคมเมืองที่แปลกไปจากสังคมในท้องถิ่นของตน ได้แก่ การพูดคุยกัน การใช้สื่อร่วมกัน การไปเที่ยวพักผ่อน การจัดงานสังสรรค์ และการเดินทางกลับภูมิลำเนา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านชีวิตความเป็นอยู่

1.1 การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

ข้อมูลข่าวสารที่จะช่วยพัฒนาชีวิตของกลุ่มเด็กบิ๊มมีหลายด้าน ที่สำคัญได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านชีวิตความเป็นอยู่ และระบบการทำงาน

- ด้านการศึกษา

เด็กบิ๊มร้อยละ 46.2 ได้เรียนเพียงแค่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ก่อนจะเข้าสู่อาชีพนี้ โอกาสในการศึกษาต่อขึ้นอยู่กับญาติพี่น้องในกรุงเทพฯ เป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็น อานนท์ (ชาย, อายุ 18 ปี, ลพบุรี, โสດ, ทำงานในกรุงเทพฯ นานกว่า 2 ปี) ซึ่งได้เรียนวันอาทิตย์และสามารถสอบเทียบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้ เพราะพี่สาวที่มาทำงานอยู่ก่อนในกรุงเทพฯ ส่งให้เรียน หรือสิทธิชัย (ชาย, อายุ 15 ปี, สมุทรสงคราม, โสດ, ทำงานในกรุงเทพฯ เกือบ 1 ปี) ซึ่งเรียนเกือบจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มาทำงานบิ๊มเพราะพี่สาวที่ทำอยู่ก่อนชวนมาทำ เมื่อไปเก็บข้อมูลรอบที่สองเพื่อนที่บิ๊มเล่าว่า “พี่ชายคนโตมาลากไปเรียนหนังสือ” โดยมีพี่สาวซึ่งเป็นญาติคนเดียวในกรุงเทพฯ ช่วยส่งให้เรียน ส่วน นิกร (ชาย, อายุ 14 ปี, สุรินทร์, โสດ, ทำงานในกรุงเทพฯ 1 ปี) กำลังจะไปสมัครเรียนที่โรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่แถวบางเขน แม่ซึ่งทำงานในกรุงเทพฯ นาน 15 ปีแล้ว เป็นผู้หาที่ให้เรียน และจ่ายค่าเล่าเรียนให้

มีเด็กบิ๊มวัย 15 - 16 ปีหลายคนต้องการเรียนต่อ แต่ก็ไม่สามารถหาแหล่งที่เรียนได้ และติดขัดเรื่องเวลาการทำงาน จะเห็นได้ว่า ญาติพี่น้องซึ่งมาอยู่ในกรุงเทพฯ นานกว่าสามารถรู้แหล่งข้อมูล และช่วยอุปการะด้านค่าใช้จ่ายให้ได้ เพราะลำพังตัวเด็กบิ๊มเอง ด้วยวัยเพียง 15 - 16 ปี ไม่สามารถทำได้

- ด้านอาชีพ

เด็กบ้มีเกือบทุกคนที่เข้าสู่อาชีพนี้ เพราะญาติพี่น้อง หรือคนบ้านเดียวกันซึ่งทำอยู่ก่อนแนะนำให้มีสมัคร ทำให้โอกาสที่ผู้จัดการบ้มี หรือเจ้าของบริษัทจะเชื่อถือมีสูงกว่า เพราะเด็กบ้มีแต่ละคนต้องรับ และทอนเงินวันละหลายพันบาท บางสาขามีเด็กบ้มีมาจากตำบลหรืออำเภอเดียวกันหมด เช่นสาขาการประปานครหลวงในช่วงหนึ่งเด็กบ้มีทุกคนมาจากจังหวัดลพบุรี บางช่วงก็เป็นกลุ่มที่มาจากจังหวัดอุดรธานี ทำให้การรวมกลุ่มกันเป็นไปได้ง่ายยิ่งขึ้น

การหางานใหม่ ก็ต้องอาศัยญาติพี่น้องหรือคนบ้านเดียวกันเช่นกัน แต่ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเรื่องงานอาชีพใหม่จะกว้างกว่านั้น เพราะช่วงเวลาที่เด็กบ้มีได้เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ได้รู้จักผู้คนในวงกว้างขึ้น การแนะนำด้านอาชีพก็กว้างขึ้นด้วย อาจเป็นคนที่เพิ่งรู้จักกันในกรุงเทพฯ เช่นคนที่ทำงานอยู่ใกล้ๆ กัน แต่ก็พบว่ามีย่านน้อย เช่น ชันทอง (หญิง , อายุ 21 ปี , อุดรธานี , โสด , ทำงานในกรุงเทพฯ 6 เดือน) เคยทำงานเย็บผ้ามา 3 - 4 แห่งทั้งในกรุงเทพฯ และในตัวเมืองไม่ไกลจากบ้าน มาทำงานบ้มีเพราะคนบ้านเดียวกันชวนมา แต่ใจจริงแล้วชอบงานเย็บผ้ามากกว่า ตอนนี้ติดต่องานเย็บผ้าไว้ เป็นโรงงานขนาดเล็กอยู่ไม่ไกลจากบ้มี คนที่แนะนำให้เป็นคนขับรถส่งน้ำมัน ผู้วิจัยจึงถามด้วยความเป็นห่วงว่ารู้จักกันแค่ไหน ชันทองตอบสั้นๆ ว่า “เพิ่งรู้จักกัน แค่นี้” เมื่อไปเก็บข้อมูลรอบต่อไป ชันทองก็ลาออกไปทำงานตามที่ต้องการแล้ว

- ด้านชีวิตประจำวัน และระบบการทำงาน

กลุ่มเด็กบ้มีต้องเปลี่ยนชีวิตจากความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย เดินไปไหนมาไหนก็มีแต่คนรู้จักกัน มาอยู่ในเมืองซึ่งแออัด ในห้องพักแคบๆ ต้องอยู่ในระบบงาน ท่ามกลางคนแปลกหน้าที่รู้สึกอยู่ตลอดเวลาว่าไม่ใช่พวกเดียวกัน ดังเช่น ปาริชาติ (หญิง , อายุ 24 ปี , บุรีรัมย์ , แต่งงานไม่มีลูก , ทำงานในกรุงเทพฯ 9 ปี) แม้จะอยู่ในกรุงเทพฯ มานานเกือบ 10 ปี ก็ยังรู้สึกถึงความแตกต่างได้ชัดเจน “มันไม่ดี ตอนแรกคิดว่าคงจะดีเหมือนกับที่บ้านนอก แต่จริงๆ ต่างกัน คนบ้านนอกทำอะไรก็ได้ ไปขอซื้ออะไรเค้าไม่ขาย เค้าให้เลย ในกรุงเทพฯ เก็บดอกไม้ก็ไม่ได้ โดนจับ”

การสื่อสารมวลชนอาจให้ภาพรวมของชีวิตความเป็นอยู่ในกรุงเทพฯ ได้บ้าง แต่รายละเอียดปลีกย่อย เช่น วิธีการขึ้นรถประจำทาง ที่ตั้งร้านอาหารราคาถูก หรือวิธีส่งเงินกลับบ้าน จำเป็นต้องอาศัยการบอกเล่าจากคนใกล้ชิด ซึ่งก็มักจะเป็นเพื่อนเด็กบิ๊มด้วยกัน หรือไม่ก็ญาติพี่น้อง คนบ้านเดียวกันที่มาอยู่กรุงเทพฯ ก่อน ความรู้ใหม่นี้รวมถึงด้านระบบการทำงานด้วย ตั้งแต่ระเบียบข้อบังคับ วิธีการเติมน้ำมัน การรับ-ทอนเงิน การเขียนใบเสร็จ ทุกอย่างต้องอาศัยเพื่อนเด็กบิ๊มด้วยกันซึ่งทำงานมาก่อน บางเรื่องอาจดูเป็นเรื่องธรรมดา แต่ประสบการณ์ของผู้อ่านมาก่อน ย่อมมีประโยชน์ต่อผู้มาใหม่ เช่น การถูกลูกค้าต่อว่าเมื่อเติมน้ำมันแล้วหกเลอะตัวถึงรถยนต์ ที่บิ๊มสาขาหนึ่งเด็กบิ๊มคุยกันว่า “ไร้สารล้นไม่ได้ รถคนรวย รถสวยๆ แต่ดีเซลเติมไปเถอะ ล้นได้ เพราะรถสมบุกสมบัน”

1.2 การพึ่งพาอาศัยด้านที่พัก และข้าวของเครื่องใช้

เด็กบิ๊มหลายคนเข้ามากรุงเทพฯ คนเดียว ต้องพึ่งพาอาศัยญาติพี่น้อง หรือคนบ้านเดียวกันในด้านต่างๆ ทั้งด้านที่พักอาศัย และข้าวของเครื่องใช้ ก่อนที่จะขยับขยายไปเมื่อสามารถพึ่งพาตนเองได้

- ด้านที่พักอาศัย

บิ๊มบางสาขาไม่มีที่พักให้ หรือบางแห่งก็มีให้ไม่เพียงพอ เด็กบิ๊มส่วนหนึ่งจึงไปพักอาศัยกับญาติพี่น้องที่มาอยู่ก่อน หรือคนบ้านเดียวกันที่สนิทสนมกัน ถ้าเป็นญาติพี่น้องในครอบครัวเดียวกันก็มักจะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย แต่ถ้าเป็นคนบ้านเดียวกัน ก็จะต้องช่วยออกค่าเช่า และค่าน้ำ ค่าไฟ ซึ่งจะกลายเป็นค่าใช้จ่ายก้อนใหญ่สำหรับเด็กบิ๊ม แต่ก็นับว่าสะดวกและประหยัดกว่าการต้องไปหาเช่าที่พักอยู่ตามลำพังมาก

- ด้านข้าวของเครื่องใช้

การอยู่ร่วมกันของกลุ่มเด็กบิ๊ม ทำให้มีการหยิบยืมข้าวของเครื่องใช้กัน ในที่นี้หมายถึง สื่อประเภทต่างๆ ด้วย การแบ่งปันสื่อให้กันพบได้เป็นปกติ ไม่ว่าจะเป็นสื่อโทรทัศน์ วิทยุ เทปเพลง หรือหนังสือ

ก. โทรศัพท์ เด็กปั๊มส่วนใหญ่จะมีโอกาสได้ดูโทรศัพท์ โดยกลุ่มที่เป็นผู้ใหญ่ จะซื้อหามาด้วยตนเอง ส่วนกลุ่มเด็กที่เพิ่งเข้ามาทำงานได้ไม่ถึง 2 - 3 ปี จะมีโอกาสได้ดูโทรศัพท์ ก็ต่อเมื่อพักอยู่บริเวณใกล้กับกลุ่มผู้ใหญ่ ซึ่งอาจเป็นญาติกัน เป็นคนบ้านเดียวกัน หรือเป็นเพื่อน ร่วมงานกัน ซึ่งอนุญาตให้ไปนั่งดูโทรศัพท์ได้ มีเด็กกลุ่มใหญ่ประมาณ 5 - 8 คน ในปั๊มน้ำมัน 2 แห่งที่ไม่มีโทรศัพท์ดู เพราะพักอยู่รวมกันกับเพื่อนๆ ว่างได้เสียกัน และไม่มีใครซื้อโทรศัพท์ไว้ดู ดังเช่นกลุ่มของ วิชา, อานนท์, สุขสันต์ และ วิชาญ ซึ่งทำงานอยู่ด้วยกันที่ปั๊มลสาขาของเคการ แบตเตอรี่ และพักรวมกันที่บ้านพักซึ่งเจ้าของบริษัทเช่าให้พักรวมกัน ไม่มีใครได้ดูโทรศัพท์เลย จนกระทั่ง ปาริชาติ (หญิง, อายุ 24 ปี, บุริรัมย์, แต่งงานไม่มีลูก, ทำงานในกรุงเทพฯ 9 ปี) และ สัญญา (ชาย, อายุ 23 ปี, นครราชสีมา, แต่งงานไม่มีลูก, ทำงานในกรุงเทพฯ 4 ปี) สองสามี ภรรยาเข้ามาทำงานที่ปั๊ม และพักอยู่ที่บ้านพักด้วย ปาริชาติและสัญญามีเครื่องรับโทรศัพท์ซึ่งซื้อ ไว้นานแล้ว และได้แบ่งให้กลุ่มเด็กๆ ที่พักอยู่ร่วมกันมาดูด้วยได้

นอกจากกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่เพิ่งเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ หรือมาทำในลักษณะไปๆ กลับๆ หรือย้ายที่ทำงานอยู่บ่อยๆ แล้ว อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่มีโทรศัพท์ดูได้แก่ กลุ่มผู้ใหญ่ที่มี ครอบครัวแล้ว และเพิ่งเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ โดยมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนว่า จะมาทำงานหา เงินในกรุงเทพฯ ชั่วคราว เมื่อเก็บเงินได้มากพอแล้ว ก็จะกลับไปบ้านแน่นอน ทุกคนจะมีสิ่งใดสิ่ง หนึ่งรออยู่ที่บ้าน ไม่ว่าจะเป็น สมใส (หญิง, อายุ 28 ปี, สุรินทร์, แต่งงานไม่มีลูก, ทำงานใน กรุงเทพฯ 2 เดือน) ซึ่งตามสามีมาทำงานที่กรุงเทพฯ สมใสและสามีซึ่งเป็นพนักงานรักษาความ ปลอดภัยตั้งใจว่าจะทำงานเก็บเงินกันอีกประมาณ 1 ปี แล้วจะกลับไปไถ่ที่นาที่จำองไว้คืน หรือ คำผิง (หญิง, อายุ 29 ปี, พิษณุโลก, แต่งงานมีลูก 1 คน ทำงานในกรุงเทพฯ 2 เดือนเศษ) ที่เพิ่งเข้ากรุงเทพฯ มาทำงานพร้อมกับสามีได้ 2 - 3 เดือน ตอนนี้นำมาเป็นพนักงานรักษาความ ปลอดภัยอยู่ คำผิงคงจะทำงานเก็บเงินอยู่ที่กรุงเทพฯ อีกนาน ส่วนอนาคตคำผิงไม่ได้คิดวาง แผนอะไรไว้ นอกจากเรื่องลูกสาววัย 11 ขวบที่เรียนหนังสืออยู่ที่บ้าน คำผิงยืนยันว่า อยากให้ ลูกเรียนสูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะถ้าได้เรียนสูงๆ จะได้ทำงานดีๆ หรือ สวัสดิ์ (ชาย, อายุ 21 ปี, อุตรธานี, แต่งงาน ไม่มีลูก, ทำงานในกรุงเทพฯ 1 ปีเศษ) ซึ่งจะทำงานอยู่อีก 2 ปี ก็จะ กลับไปบ้าน ตอนนี้งก็เก็บเงินส่งไปที่บ้านทุกเดือน เพราะตั้งใจจะปลูกบ้าน และซื้อรถ สวัสดิ์ ชอบอ่านหนังสือพวกบ้านและสวน เพราะกำลังอยากมีบ้านเป็นของตนเอง สวัสดิ์มีภรรยาอยู่ที่ บ้าน เหตุผลที่ไม่ให้มากรุงเทพฯ คือ “ไม่อยากให้แฟนมาทำงานกรุงเทพฯ มันเหนื่อย ผมสงสาร เค้า ให้ทำงานอยู่บ้านสบายกว่า”

ข. วิทยุ แม้วีทยุเป็นสื่อที่มีราคาถูกกว่าโทรทัศน์มาก แต่ความขาดแคลนเครื่องรับวิทยุก็ยังมีอยู่หลายแห่ง เช่น ที่บ้านพักของเด็กบ๊มที่สาขาการประสานนครหลวง มีเด็กบ๊มรวมกันอยู่ประมาณ 4 - 5 คน แต่ไม่มีใครมีเครื่องรับวิทยุเลย หรือที่ห้องแบ่งให้เช่าของเด็กบ๊มสาขาสำนักงานใหญ่ เด็กบ๊มจะพักอยู่ห้องใกล้ๆ กัน ห้องละ 1 - 3 คน บางห้องก็ไม่มีเครื่องรับวิทยุเลย แต่สำหรับบางแห่งการพักรวมกันทำให้เด็กบ๊มไม่ต้องซื้อหาเครื่องรับวิทยุมาใช้เอง เช่นที่สาขาองค์การเบตเตอร์ ซึ่งเด็กบ๊มพักรวมกันในบ้านพักของบ๊มประมาณ 7 - 8 คน มีเด็กบ๊ม 2 คนมีเครื่องรับวิทยุ และแบ่งปันให้คนอื่นๆ ฟังด้วย

แต่ในกรณีที่เด็กบ๊มบางคนแยกออกไปเช่าที่พักกันเอง โดยอยู่ร่วมกับสมาชิกในครอบครัว ญาติพี่น้อง หรือคนบ้านเดียวกันนั้น เด็กบ๊มกลุ่มนี้จะไม่มีโอกาสแบ่งปันการใช้สื่อวิทยุ หรือโทรทัศน์กับเพื่อนร่วมงานเลย จึงพบว่าเด็กบ๊มที่พักแยกออกมาหลายรายขาดแคลนสื่อวิทยุ และโทรทัศน์กันมาก

ค. เทปเพลง เทปเพลงเป็นสื่อที่นิยมกันมากในหมู่เด็กบ๊ม บางคนก็เอามาจากที่บ้าน บางคนก็ซื้อมาจากแผงเทปใกล้ๆ โดยขอยืมเครื่องเล่นเทปจากเพื่อนที่พักอยู่ด้วยกัน แต่บางคนก็ยังไม่ซื้อเพราะเห็นเป็นของราคาแพง ต้องตั้งใจทำงานเก็บเงินจึงจะซื้อได้ การขอยืมเทปเพลงกันก็มีอยู่ทั่วไปสำหรับกลุ่มที่พักอยู่รวมกัน จนบางคนบ่นว่าไม่ค่อยมีเทปฟังเพราะเพื่อนขอยืมไปแล้วไม่คืน

ง. หนังสือ เพื่อนที่ทำงานด้วยกันในบ๊ม เป็นแหล่งที่เด็กบ๊มสามารถหยิบยืมหนังสือมาอ่านได้มาก และหลากหลายประเภท ลักษณะการทำงาน และการพักอาศัยอยู่ร่วมกัน ทำให้การแลกเปลี่ยน และหยิบยืมหนังสือเป็นไปได้โดยสะดวกดังเช่น น้อย (หญิง , อายุ 17 ปี, อุดรธานี , โสด , ทำงานในกรุงเทพฯ 2 ปี) และ ตึก (หญิง , อายุ 19 ปี , อุดรธานี , โสด , ทำงานในกรุงเทพฯ 2 ปี) ทั้งสองทำงานอยู่ด้วยกัน ในช่วงบ่ายที่ไม่ค่อยมีรถเข้ามาเติมน้ำมัน จะเห็นน้อย กับตึก นั่งจดจ่ออยู่กับนวนิยายที่เกี่ยวกับความรัก เล่มละ 5 - 25 บาท น้อยมักจะซื้ออ่านมากกว่าขอยืมจากเพื่อน แม้จะมีเพื่อนแถวบ้านพักที่รู้จักเจ้าของร้านเช่าหนังสือ ทำให้น้อยมีหนังสืออ่านแบบ "...ยืมนานเท่าไรก็ได้ อ่านจบแล้วค่อยเอาไปคืน" ส่วนตึกมักจะขอยืมมากกว่าซื้อเอง

นอกจากการหีบยืมแล้ว หนังสือยังเป็นสื่อชนิดเดียวที่ซื้อมาแล้วให้ผู้อื่นหีบไปใช้ต่อได้ โดยเจ้าของไม่สนใจจะตามเก็บคืน โดยเฉพาะหนังสือราคาถูก เช่น หนังสือพิมพ์ การตูนสั้น การตูนเรื่องสั้นของไทย หรือนิตยสารดารานาฬิกา เจ้าของหนังสือเป็นได้ทั้งผู้จัดการบีบีเด็กบีบีด้วยกัน พนักงานรักษาความปลอดภัย หรือบางแห่งลูกค้าก็นำการตูนมาให้เด็กบีบีแบ่งกันอ่านทีละหลายๆ เล่ม

จะเห็นได้ว่า การพักอาศัย และการทำงานอยู่ร่วมกันของกลุ่มเด็กบีบี ช่วยเอาชนะอุปสรรคในเรื่องความขาดแคลนสื่อต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ยิ่งไปกว่านั้น การพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะนี้ ยังช่วยให้เกิดความรู้สึกอุ่นใจ ว่าในสังคมเมืองที่มีแต่คนแปลกหน้า ยังมีกลุ่มคนเล็กๆ ซึ่งคุ้นเคยกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้เหมือนเมื่อครั้งยังอยู่ที่บ้าน

2. ด้านจิตใจ

จากคำบอกเล่าของกลุ่มเด็กบีบี นอกจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในสังคมเมืองแล้ว ความอึดอัดคับข้องใจประการหนึ่งคือ การต้องใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางคนกรุงเทพฯ ที่มีวิถีชีวิต และความรู้สึกนึกคิดแตกต่างไปจากผู้คนในสังคมเดิมของตน แต่ลักษณะการทำงาน และการพักอาศัยอยู่ร่วมกันของเด็กบีบีกลุ่มนี้ ช่วยลดความตึงเครียดจากปัญหาดังกล่าวได้มาก เพราะเด็กบีบีส่วนใหญ่จะมีลักษณะบางประการร่วมกัน ทำให้สามารถเกาะกลุ่มอยู่ด้วยกันได้ง่าย แม้จะไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ลักษณะร่วมที่ช่วยให้เด็กบีบีสามารถเกาะกลุ่มกันได้ง่าย มีดังนี้

1. ถิ่นฐาน

มีเด็กบีบีหลายกลุ่มเป็นเครือญาติกัน หรือรู้จักกันมาก่อน และก็มีอีกหลายคนที่ไม่เคยรู้จักใครในบีบี แต่ก็มาจากอำเภอเดียวกัน จังหวัดเดียวกัน หรือภาคเดียวกัน การอพยพมาจากภูมิลำเนาเดียวกันทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเป็นกลุ่มเดียวกันได้ง่าย เพราะวัฒนธรรมด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษา การกินอยู่ ขนบประเพณี และความรู้สึกนึกคิดบางอย่างมีความใกล้เคียงกัน ทำให้เด็กบีบีเกาะกลุ่มกันตามความใกล้ชิดด้านถิ่นฐานมากที่สุด

2. ชาติพันธุ์

การที่มีเชื้อสายเดียวกัน หรือมาจากกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ทำให้มีการใช้ภาษา และวัฒนธรรมบางอย่างร่วมกัน หรือคล้ายคลึงกัน เช่น การเป็นคนไทยเชื้อสายลาวของเด็กบิ๋มส่วนใหญ่ ทำให้สามารถใช้ภาษาเดียวกันในการสื่อสารกัน และมีวัฒนธรรมบางประการร่วมกัน เช่น การกินอยู่ การฟังเพลง

3. เพศและวัย

เด็กบิ๋มส่วนใหญ่ จะเกาะกลุ่มกันตามลักษณะถิ่นฐาน และกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ลักษณะร่วมอีกประการหนึ่งคือ เพศและวัย ซึ่งจะทำให้เด็กบิ๋มที่ต่างถิ่นฐาน และชาติพันธุ์ มีความรู้สึกนึกคิดและความสนใจบางประการร่วมกัน แต่ลักษณะการเกาะกลุ่มในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น คุยเล่น หรือร่วมวงทานข้าวอย่างสนิทสนมจะไม่ปรากฏให้เห็นมากนัก

4. ชนชั้น

นอกจากความคล้ายคลึงกันด้านถิ่นฐาน ชาติพันธุ์ เพศ และวัย ซึ่งเป็นลักษณะร่วมประการหนึ่ง ที่ทำให้เด็กบิ๋มเกาะกลุ่มกันได้โดยง่ายแล้ว ลักษณะร่วมประการสำคัญอีกประการหนึ่ง คือการทำงานเป็นเด็กบิ๋มเหมือนกัน

สภาพความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นตัวกำหนดชนชั้นทางสังคมให้กับกลุ่มเด็กบิ๋ม เริ่มจากการเข้าสู่อาชีพ เพราะส่วนใหญ่ประสบปัญหาจากการทำไร่ทำนา หรือรับจ้างจากที่บ้านจึงเข้ามาเป็นเด็กบิ๋มเต็มหน้ามัน ซึ่งเป็นงานที่ลักษณะการคิดค่าจ้างเป็นรายวัน ถ้าวันไหนไม่มาทำงานก็ไม่ได้ค่าจ้าง และการว่าจ้างแรงงานก็ขึ้นอยู่กับเจ้าของบริษัทที่ประมูลได้ ทั้งลักษณะงานก็เป็นงานบริการ ซึ่งต้องเอาใจลูกค้า และเด็กบิ๋มก็เป็นเพียงระดับลูกจ้าง ที่ทำงานในลักษณะแรงงานไร้ฝีมือ เพราะได้รับการศึกษาต่ำ ซึ่งด้อยกว่าลูกค้าในทุกๆ ด้าน ทั้งฐานะ การเงิน ความเป็นอยู่ การศึกษา และอาชีพการงาน ทั้งหมดเหล่านี้เป็นลักษณะร่วมของกลุ่มอาชีพเด็กบิ๋มกลุ่มอาชีพหนึ่งซึ่งด้อยโอกาส และถูกจัดอยู่ในระดับล่างของสังคมเมือง เด็กบิ๋มจึงกลายเป็นคนกลุ่มหนึ่งในชนชั้นล่าง ที่มีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากคนกลุ่มอื่นในชนชั้นที่อยู่เหนือกว่าในสังคมเดียวกัน กลุ่มหนึ่งที่เราเห็นได้ชัดคือ กลุ่มลูกค้า

ลักษณะร่วมทางชนชั้น แม้จะไม่สามารถบ่งชี้ได้ชัดเจนเท่าลักษณะร่วมทางถิ่นฐาน ชาติพันธุ์ หรือ วัยและเพศ แต่ก็ยังเป็นลักษณะร่วมที่มีอยู่จริง และช่วยให้เด็กบ็มรู้สึกว่าคุณเป็นพวกเดียวกัน

ลักษณะร่วมทั้ง 4 ประการ ซึ่งก็คืออัตลักษณ์ด้านต่างๆ ทำให้เด็กบ็มเกิดความสำนึกว่าคุณเป็นสมาชิกของกลุ่ม และมีความมั่นใจที่จะใช้ชีวิตในสังคมใหม่ ที่เต็มไปด้วยคนแปลกหน้าได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้น

ลักษณะการทำงานร่วมกับคนที่มีถิ่นฐานใกล้เคียงกัน และมีเชื้อสายเดียวกันของกลุ่มเด็กบ็มกลุ่มนี้ ช่วยลดความตึงเครียดในการปรับตัวเข้ากับสังคมใหม่ได้เป็นอย่างดี เพราะกลุ่มเด็กบ็มจะมีความรู้สึกมั่นคงที่ตนเองยังได้พบปะกับกลุ่มคนเดียวกันที่มีลักษณะบางประการร่วมกัน ไม่ได้อยู่เพียงลำพังท่ามกลางคนแปลกหน้า การได้ใช้ชีวิตร่วมกันในกลุ่มสังคมย่อยที่คนในกลุ่มมีอัตลักษณ์ร่วมกัน ท่ามกลางสังคมเมืองที่ประกอบด้วยคนมากมายหลายกลุ่มนี้ จะช่วยต่อยอดอัตลักษณ์ของสมาชิกในกลุ่มย่อยให้มั่นคงขึ้น เพราะลักษณะการอยู่ร่วมกันภายในกลุ่มยังมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกับในสังคมเดิม จึงเป็นเหมือนการจำลองรูปแบบความสัมพันธ์ในสังคมชนบทที่บ้านมาไว้ในสภาพแวดล้อมใหม่ในเมือง

กิจกรรมที่เด็กบ็มทำร่วมกัน และช่วยต่อยอดอัตลักษณ์เดิมของกลุ่มเด็กบ็ม มีทั้งกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน เช่น การพูดคุยกัน การใช้สื่อร่วมกัน และกิจกรรมในโอกาสพิเศษ เช่น การไปเที่ยวพักผ่อน การจัดงานสังสรรค์ และการเดินทางกลับภูมิลำเนา

การพูดคุยกัน

เด็กบ็มที่มีภูมิลำเนาใกล้เคียงกัน และพูดจาภาษาถิ่นเดียวกัน มักจะสื่อสารกันในกลุ่มด้วยภาษาถิ่น ที่เห็นได้ชัดคือ กลุ่มคนอีสานเชื้อสายลาว แต่ถ้าพูดกับคนเชื้อสายอื่นก็จะใช้ภาษาไทยกลางเป็นหลัก เช่น เมื่อพูดกับผู้จัดการบ็ม ลูกค้า หรือกับผู้วิจัย

การใช้ภาษาเป็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่บางคนต้องปิดบัง เช่น ประภาพร เด็กหญิงอายุ 17 ปี ที่เติบโตมากับยาที่จังหวัดขอนแก่น และเพิ่งย้ายมาอยู่กรุงเทพฯ พร้อมกับแม่ซึ่งเป็นคนโคราช และพี่สาวซึ่งแม่เลี้ยงมาตั้งแต่เด็ก ประภาพรเพิ่งมา

ทำงานกรุงเทพฯ 2 ปี และถูกแม่สั่งว่า ห้ามฟังเพลงหมอลำและลูกทุ่ง เพราะเพื่อนพี่สาวที่มาบ้านจะว่าเป็น “ลาว” แต่ประภาพรก็ยังคงชอบและแอบฟังอยู่ โดยเวลาที่มีการแสดงเพลงลูกทุ่งและหมอลำก็ไปดูกับอาซึ่งเป็นญาติทางพ่อ ส่วนภาษาพูดเมื่ออยู่บ้านกับแม่ก็ต้องพูดภาษาไทยทางโคราช แต่ประภาพรเล่าอย่างซ้ำๆ ว่า “พูดไทยไม่เก่ง พูดแป็บนึงลาวออกแล้ว” และขณะที่คุยกับผู้วิจัยด้วยภาษาไทยกลางอยู่ ก็เผลอหลุดคำภาษาไทยถิ่นทางขอนแก่นออกมา ก็หัวเราะกันกับผู้วิจัย และเด็กบ๊มอีกคนซึ่งเป็นคนโคราช

โดยปกติเด็กบ๊มจะคุยกับผู้วิจัยด้วยภาษาไทยกลาง แต่พบว่ามีกรณีผสมผสานภาษาถิ่นบ้างบางครั้ง เช่น ประภาพร และเด็กผู้หญิงซึ่งเป็นคนอีสานเชื้อสายลาวบางคน ที่คุยกับผู้วิจัยจนคุ้นเคยแล้วจะเรียกผู้วิจัยว่า “เอื้อย” ซึ่งเป็นคำเรียกภาษาถิ่นตรงกับคำว่า “พี่” เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 ใช้เรียกผู้ใหญ่ที่อายุมากกว่า และในครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยนั่งฟังเด็กบ๊ม 3-4 คนคุยกันด้วยภาษาถิ่นของคนอีสานเชื้อสายลาว เด็กบ๊มผู้ชายคนหนึ่ง หันมาถามด้วยความสนใจว่า “เข้าใจปครับ” ด้วยสำเนียงภาษาถิ่น แต่ใช้คำลงท้ายภาษาไทยกลางว่า “ครับ” ซึ่งเป็นคำที่แสดงความสุภาพ ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างลักษณะการใช้ภาษาถิ่นผสมผสานกับภาษาไทยกลางเพื่อสื่อสารกับคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ของตน

การใช้สื่อร่วมกัน

สื่อเป็นสิ่งที่ยังขาดแคลนในกลุ่มเด็กบ๊ม พบว่าการแบ่งปันให้กันทั้งโทรทัศน์ วิทยุ เทปเพลง และหนังสือ เป็นเรื่องปกติสำหรับกลุ่มที่พักอาศัยอยู่ร่วมกัน ลักษณะการใช้สื่อในกลุ่มจะช่วยต่อยอดอัตลักษณ์เดิมได้ เนื่องจากสื่อบางประเภทที่เด็กบ๊มใช้ร่วมกันแสดงออกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น เพลงลูกทุ่งหมอลำ สื่อบางอย่างก็แสดงออกถึงความเป็นคนชนบท เช่น เพลงลูกทุ่งสตริง หรือสื่อบางอย่างก็แสดงถึงความเป็นชนชั้นล่าง เช่น เพลงเพื่อชีวิต หนังสือนวนิยายขนาดพ็อคเก็ตบุ๊ก หนังสือการ์ตูนไทย

นอกจากนี้ การใช้สื่อร่วมกันยังทำให้กลุ่มเด็กบ๊มได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่อยู่นอกเหนือความสนใจของตน แต่เป็นสิ่งที่สมาชิกในกลุ่มสนใจ เป็นการทดลองเปิดรับสิ่งใหม่ ซึ่งช่วยในการเรียนรู้ และอาจมีผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตน ให้มีความเป็นเมืองมากขึ้น เช่น เพลงป๊อป - แดนซ์ เพลงร็อค

การไปเที่ยวพักผ่อน

ในช่วงวันหยุดเด็กบีมหลายคนชอบไปเที่ยวกับเพื่อน ลักษณะการไปเที่ยวแตกต่างกันไปตามเพศวัย และระยะเวลาการเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ กิจกรรมที่นิยมกันมากได้แก่ การไปหาเพื่อน หรือญาติ ที่ทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ กลุ่มวัยรุ่นบางคนจะชอบไปดูภาพยนตร์ ส่วนกลุ่มที่ทำงานอยู่ใกล้สวนสาธารณะ ซึ่งมีเพียงสาขาเดียวคือ สำนักงานใหญ่ ก็ชอบไปเดินเล่นที่สวนจตุจักร มีบ้างที่ไปไกลกว่านั้นเช่น เขาดิน สวนสยาม บางคนทำงานมาหลายที่ และมีเพื่อนมาก ก็รู้จักสถานที่ที่ไปชุมนุมนัดพบกันได้ เช่น สนุกเกอร์คลับซึ่งเพื่อนทำงานอยู่ กลุ่มผู้ชายที่ทำงานมานานและมีเงินเหลือเก็บ บางคนก็ชอบไปนั่งดื่มกับเพื่อนตามร้านอาหาร กิจกรรมเหล่านี้แม้จะมีลักษณะแตกต่างกันไป แต่ก็มีลักษณะร่วมคือ ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดจากการอยู่ในกรอบของการทำงาน และยังช่วยกระชับความสัมพันธ์กับกลุ่มเครือข่าย กลุ่มเพื่อน และคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มย่อยของตนได้

การจัดงานสังสรรค์

ผู้ที่พักอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มใหญ่บางกลุ่ม เช่นสาขาสนามเป่า ที่พักอยู่ในซอยตรงข้ามบีม จะมีการจัดงานสังสรรค์กันในโอกาสพิเศษ เช่น งานวันเกิด งานสงกรานต์ ลักษณะการจัดงานเช่นนี้ นอกจากจะเป็นการรวมกลุ่มกันในหมู่คนที่มาจากถิ่นฐานใกล้เคียงกันแล้ว ยังมีการใช้สื่อร่วมกันคือ การเปิดเพลงลูกทุ่ง เพื่อสร้างความสนุกสนานรื่นเริง และเป็น การแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่ม

การเดินทางกลับบ้านภูมิลำเนา

ในช่วงเทศกาล เด็กบีมส่วนใหญ่จะต้องการเดินทางกลับบ้านภูมิลำเนา เพื่อพบปะญาติ พี่น้อง และเพื่อนฝูงซึ่งยังคงทำไร่ทำนาอยู่ที่บ้าน และที่แยกย้ายกันไปทำงานในจังหวัดต่างๆ แต่มีไม่กี่คนที่ได้ลากลับบ้านในช่วงเวลานั้น เพราะบิมน้ำมันยังคงเปิดให้บริการตามปกติ เด็กบีมกลุ่มที่ได้เดินทางกลับบ้าน มักจะรวมกลุ่มกันไปเพื่อความสะดวก เช่น รุ่งรัตน์เหมารถไปกับ ภรรยา ลูกสาว และเพื่อนบ้านอีก 1 คน เพื่อกลับบ้านที่ขอนแก่นในช่วงสงกรานต์ ราคารวม 2,500 บาท บางคนก็นิยมไปกันเป็นกลุ่มใหญ่ และเป็นการร่วมกันไปทำบุญทอดผ้าป่าด้วยการรวมกลุ่มกันเพื่อเดินทางกลับ นอกจากจะเป็นความสะดวกแล้ว ยังเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งแสดงออกถึงความเป็นคนถิ่นฐานเดียวกัน ที่แม้จะไปทำงานอยู่ถิ่นอื่น แต่ก็มีคามผูกพันกับครอบครัว และกลุ่มคนในถิ่นฐานเดิม

ท่ามกลางความยินดีของผู้ที่ได้กลับบ้านช่วงเทศกาลสำคัญ ก็มีความเศร้าและความเบื่อหน่ายของผู้ที่ไม่มีโอกาสเดินทางกลับไปด้วย เช่นกรณีของ สุขสันต์ วิชา และอุดม เด็กปั๊มชาวหนองกี่ บุรีรัมย์ วันที่ 12 เมษายน ซึ่งเป็นช่วงวันหยุดราชการเนื่องในเทศกาลสงกรานต์รวมทั้งสิ้น 5 วัน สุขสันต์เล่าว่า “ไม่ได้ลากลับบ้าน เมื่อวานแม่มาตามก็ไม่ได้กลับ เสียหายไม่ได้กลับบ้าน แม่เหมารถมารับจากบ้านอย่างดี ไม่ได้กลับบ้านคลั่งกันหมด... กลับไปหลังสงกรานต์จะมีอะไร แเค่กลับกันไปหมดแล้ว สงกรานต์นี้ได้รวมญาติ จากต่างจังหวัดก็ไปกันหมด” ในขณะที่พี่ของสุขสันต์อีก 2 คนซึ่งทำงานอยู่หัวลำโพง และหัวเจี้ยว รวมทั้งเด็กคนอื่น ๆ แถวบ้านได้กลับไปเที่ยวสงกรานต์ที่บ้านพร้อมกับรถที่แม่เหมามา ส่วนสัญญา เด็กปั๊มชาวโคราช วัย 23 ปี เป็นอีกคนที่กำลังเบื่อเพราะไม่สามารถลากลับบ้านได้ สัญญาไม่ได้ร่วมวงบ่นกับ สุขสันต์ วิชา และอุดม แต่ก็เดินไปเดินมา และตะโกนร้องเพลงท่อนหนึ่ง จากละครโทรทัศน์เมื่อประมาณ 10 ปี มาแล้ว เรื่อง *ตุ๊กตา* ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิญญาณของเด็กผู้หญิงโรงงาน ทำตุ๊กตาที่ถูกใช้แรงงานและถูกกักขังไม่ให้กลับบ้าน เมื่อเด็กเสียชีวิต วิญญาณก็สิงอยู่ในตุ๊กตา และส่งเสียงร้องไห้เหมือนเด็กที่มีความทุกข์ทรมาน ประโยคที่สัญญาร้อง เป็นท่อนที่แสดงความรู้สึกคิดถึงบ้านของเด็กหญิงในโรงงานตุ๊กตานั้น คือ “หนูอยากกลับบ้าน หนูอยากกลับบ้าน”

การพูดคุยกันถึงเรื่องความผิดหวังที่ไม่ได้กลับบ้านช่วงสงกรานต์ เป็นตัวอย่างหนึ่งของการระบายความอัดอัด และความคับข้องใจในกลุ่มเด็กปั๊มที่มีความรู้สึกคล้ายคลึงกัน หากไม่มีกลุ่มเพื่อนที่ไว้วางใจกัน หรือมีความรู้สึกนึกคิดคล้ายคลึงกันแล้ว เชื่อว่าปัญหาที่ประสบอยู่ต้องรุนแรงกว่าที่เป็นอยู่ จึงเห็นได้ว่า เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของกลุ่มเด็กปั๊ม แม้จะไม่อาจช่วยให้เกิดพลังในการต่อรองมากพอที่จะได้สิ่งที่ต้องการ แต่ก็ช่วยลดความตึงเครียดจากปัญหาทางด้านจิตใจที่ประสบอยู่ได้ในระดับหนึ่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย